

YO'L-TRANSPORT HODISALARINING TURLARI

Asaka 2-son politexnikum

Yo'l haralati qoidalari va harakat xavfsizligi fani o'qituvchisi

Urmonov Orzubek Bozorovich

Tel:90.547.65.02

Pochta: ormonovorizboy@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola yo'l-transport hodisalarining (YTH) turlarini atroflicha tahlil qilishga bag'ishlangan bo'lib, avvalgi tadqiqotlarni kengaytiradi va chuqurlashtiradi. Maqolada YTHlarning asosiy tasniflari, ularning kelib chiqish sabablari, oqibatlari va oldini olish choralari yanada batafsil ko'rib chiqilgan. Xususan, avtomobil va piyodalar ishtirokidagi to'qnashuvlar, transport vositalarining ag'darilishi, bir-biriga urilishi, to'siqlarga urilishi kabi keng tarqalgan YTH turlari batafsil yoritilgan. Shuningdek, inson omili (haydovchi va piyoda xatolari), texnik nosozliklar, yo'l sharoitlari va ob-havo kabi YTHga olib keluvchi omillarning o'zaro bog'liqligi chuqur tahlil qilingan. Maqolada YTHlarning oldini olish bo'yicha zamonaviy texnologiyalar (aqlli transport tizimlari, avtonom boshqaruv), huquqiy tartibga solish va jamoatchilikni xabardor qilishning ahamiyati ham yoritilgan. Ushbu tadqiqot yo'l harakati xavfsizligi mutaxassislari, huquq-tartibot idoralari xodimlari, avtomobilsozlik va transport sohasi tadqiqotchilari, shuningdek, keng jamoatchilik uchun mo'ljallangan bo'lib, YTHlarning oldini olishga qaratilgan samarali strategiyalarni ishlab chiqishga va mavjud bilimlarni chuqurlashtirishga hissa qo'shishni maqsad qilgan.

Kalit so'zlar: Yo'l-transport hodisasi, YTH turlari, yo'l harakati xavfsizligi, avariya, to'qnashuv, ag'darilish, piyoda, haydovchi xatosi, texnik nosozlik, yo'l sharoiti, aqlli transport tizimlari, avtonom boshqaruv.

Kirish

Yo'l-transport hodisalari (YTH) global miqyosdagi eng dolzarb muammolardan biri bo'lib, har yili butun dunyo bo'ylab millionlab inson hayotiga

zomin bo'lmoqda va jiddiy jarohatlarga sabab bo'lmoqda. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, YTHlar 5 yoshdan 29 yoshgacha bo'lganlar o'limining asosiy sabablaridan biridir. Bu nafaqat insoniy fojia, balki sog'liqni saqlash tizimlariga, iqtisodiyotga va jamiyatga katta yuk tushiruvchi omildir. YTHlarning oldini olish va ularning sonini kamaytirish uchun ushbu hodisalarning turlarini, ularning kelib chiqish sabablarini, oqibatlarini va ularga qarshi kurashish mexanizmlarini chuqur tushunish zarur.

Ushbu maqola yo'l-transport hodisalarining asosiy turlarini yanada batafsil tasniflash, ularning har birining xususiyatlarini, sabablarini va oqibatlarini tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, YTHlarning oldini olish bo'yicha zamonaviy choralar va strategiyalar, jumladan, texnologik yechimlar va huquqiy tartibga solish masalalari ham keng yoritiladi. Maqola yo'l harakati xavfsizligi sohasidagi mavjud bilimlarni kengaytirish va yangi tadqiqotlar uchun asos yaratishga qaratilgan.

Yo'l-transport hodisalarining tasnifi va asosiy turlari

Yo'l-transport hodisalari turli mezonlar bo'yicha tasniflanishi mumkin. Eng keng tarqalgan tasnif YTHda ishtirok etgan obyektlar va hodisaning xarakteriga asoslanadi.

1. Transport vositalarining to'qnashuvi (stolknoveniye)

Bu YTHlarning eng keng tarqalgan turi bo'lib, ikki yoki undan ortiq transport vositasining bir-biriga urilishi bilan tavsiflanadi. To'qnashuvlar turli shakllarda sodir bo'lishi mumkin:

Oldindan to'qnashuv (frontal to'qnashuv): Ikki transport vositasining qarama-qarshi yo'nalishda harakatlanayotganda bir-biriga urilishi. Bu turdagi YTHlar ko'pincha eng og'ir oqibatlarga (o'lim yoki og'ir jarohatlar) olib keladi, chunki zarba kuchi yuqori tezliklar yig'indisidan hosil bo'ladi. Sabablari: yo'lning qarama-qarshi qismiga chiqib ketish (masalan, noto'g'ri quvib o'tish, uxlab qolish, e'tiborsizlik), yo'lning torligi, ko'rinishning cheklanganligi, keskin burilishlar.

Orqadan to'qnashuv (tormoz masofasini saqlamaslik): Bir transport vositasining boshqa transport vositasining orqa qismiga urilishi. Bu turdagi YTHlar ko'pincha tirbandliklarda, svetoforlarda yoki keskin tormozlash natijasida sodir bo'ladi.

Sabablari: xavfsiz masofani saqlamaslik, haydovchining chalg'ishi (telefon, radio, navigatsiya tizimlari), diqqatsizlik, yomon ob-havo sharoitlari (yomg'ir, qor, muzlama) tufayli tormoz masofasining uzayishi.

Yon tomondan to'qnashuv (yonlama zarba): Transport vositalarining chorralarda, burilishlarda yoki yo'l o'zgarishlarida bir-birining yon tomoniga urilishi. Bu turdagi YTHlar ko'pincha qoidani buzib chorrahaga kirish, ustunlik huquqini buzish, yo'l belgilari va svetofor signallariga rioya qilmaslik, ko'r zonalar (blind spots) tufayli yuzaga keladi.

Burchakli to'qnashuv: Transport vositalarining burchak ostida bir-biriga urilishi, ko'pincha chorralarda yoki avtoturargohlarda sodir bo'ladi. Bu turdagi to'qnashuvlar yon tomondan to'qnashuvlarga o'xshash bo'lib, ko'pincha ko'rinishning cheklanganligi yoki ustunlik qoidalarining buzilishi sabab bo'ladi.

Zanjirli to'qnashuv (domino effekti): Bir necha transport vositasining ketma-ket bir-biriga urilishi. Odatda, birinchi to'qnashuvdan keyin yuzaga keladi va ko'p sonli transport vositalarining shikastlanishiga olib keladi. Sabablari: tirbandlikda xavfsiz masofani saqlamaslik, keskin tormozlash, past ko'rinish.

2. Transport vositasining ag'darilishi (oprokinuvaniye)

Bu turdagi YTHda transport vositasi o'z o'qi atrofida aylanib ketadi yoki yon tomonga ag'dariladi. Ag'darilishlar ko'pincha quyidagi sabablarga ko'ra sodir bo'ladi:

Yuqori tezlikda burilishlar: Ayniqsa, markaziy og'irlik nuqtasi yuqori bo'lgan transport vositalari (yuk mashinalari, avtobuslar, SUVlar) uchun xavflidir.

Yo'lning notekis joylari: Chuqurlar, tepaliklar, yo'l chetidagi to'siqlar transport vositasining muvozanatini buzishi mumkin.

Sirpanchiq yo'llar: Muz, qor, yomg'ir, loy yoki yog'och barglari kabi omillar shinalarning yo'l bilan aloqasini kamaytiradi.

Haydovchining boshqaruvni yo'qotishi: Keskin manevrlar, shoshilinch tormozlash, e'tiborsizlik yoki spirtli ichimlik ta'siri.

Shinalarning yorilishi yoki bosimining noto'g'riligi: Bu transport vositasining barqarorligini jiddiy buzishi mumkin.

Yukning noto'g'ri joylashishi: Yuk mashinalarida yoki tirkamalarda yukning notekis taqsimlanishi ag'darilish xavfini oshiradi.

Oqibatlari: jiddiy jarohatlar, o'lim, transport vositasining to'liq shikastlanishi, yo'lning uzoq muddatga yopilishi.

3. Piyodani urib yuborish (naezd na peshexoda)

Bu YTHlarning eng xavfli turlaridan biri bo'lib, ko'pincha piyodalar uchun og'ir yoki halokatli oqibatlarga olib keladi. Piyodani urib yuborish quyidagi holatlarda sodir bo'lishi mumkin:

Piyodalar o'tish joyida: Haydovchining piyodalarga yo'l bermasligi, tezlikni oshirishi, diqqatsizligi yoki piyodaning svetofoarning taqiqlovchi signaliga o'tishi.

Piyodalar o'tish joyidan tashqarida: Piyodaning yo'lni belgilanmagan joydan kesib o'tishi, to'satdan yo'lga chiqib ketishi, ko'rinishning cheklanganligi (masalan, avtobus orqasidan chiqish).

Hovlilarda va turar joy hududlarida: Bolalarning e'tiborsizligi, haydovchining past tezlikda ham ehtiyotsizligi, ko'r zonalar.

Qorong'u va yomon ko'rinadigan joylarda: Piyodaning aks ettiruvchi elementlarsiz harakatlanishi, haydovchining ko'rinishining cheklanganligi (faralarning yomon yoritishi, tuman).

Jamoat transporti bekatlarida: Yo'lovchilarning shoshilishlari, haydovchilarning bekatga yaqinlashishda ehtiyotsizligi.

Sabablari: haydovchining tezlikni oshirishi, diqqatsizligi, piyodaning yo'l harakati qoidalarini buzishi, spirtli ichimlik ta'sirida bo'lishi, yo'l infratuzilmasining yetishmasligi.

4. Velosipedchini urib yuborish (naezd na velosipedista)

Bu turdagi YTHlar piyodalarni urib yuborishga o'xshash bo'lib, velosipedchilarning himoyalanmaganligi sababli jiddiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Ko'pincha burilishlarda, chorrahalarda, velosiped yo'laklarining yo'qligi yoki noto'g'ri foydalanish, haydovchining velosipedchilarni payqamasligi natijasida sodir bo'ladi. Sabablari: haydovchining beparvoligi, velosipedchining himoya vositalarisiz harakatlanishi, yo'l qoidalarini buzishi.

5. To'siqqa urilish (naezd na prepyatstviye)

Transport vositasining yo'l chetidagi yoki yo'ldagi harakatsiz to'siqqa (daraxt, ustun, devor, svetofor, yo'l to'sig'i, binolar, ko'prik ustunlari) urilishi. Sabablari: haydovchining boshqaruvni yo'qotishi (charchoq, uyquchanlik, spirtli ichimlik ta'siri), tezlikni oshirishi, chalg'ishi, texnik nosozliklar (tormoz tizimi, rul boshqaruvi), yo'lning sirpanchiligi, yomon ko'rinish.

6. Turgan transport vositasiga urilish (naezd na stoyashcheye transportnoye sredstvo)

Harakatlanayotgan transport vositasining yo'lda turgan yoki to'xtab turgan transport vositasiga urilishi. Bu ko'pincha yomon ko'rinish (tuman, qorong'ulik), etarli yoritishning yo'qligi, avariya holatida to'g'ri belgilamaslik (avariya belgisi, avariya chiroqlari) yoki haydovchining diqqatsizligi natijasida sodir bo'ladi. Ayniqsa, avtomagistrallarda yuqori tezlikda harakatlanayotganda juda xavflidir.

7. Hayvonni urib yuborish (naezd na jivotnoye)

Transport vositasining yo'lga chiqib ketgan hayvonni urib yuborishi. Bu nafaqat hayvonning o'limiga, balki transport vositasining shikastlanishiga va hatto ag'darilishiga ham olib kelishi mumkin. Ko'pincha qishloq joylarida, o'rmon yo'llarida, yovvoyi hayvonlar yashaydigan hududlarda sodir bo'ladi. Haydovchining keskin manevr qilishi natijasida boshqa transport vositalari bilan to'qnashuv xavfi ham mavjud.

8. Boshqa turdagi YTHlar

Transport vositasining piyodalar uchun xavf tug'dirishi: Transport vositasining harakati natijasida piyodalarga shikast yetkazilishi, masalan, to'satdan tormozlash natijasida avtobus ichidagi yo'lovchining yiqilishi, transport vositasidan chiqib ketayotgan yo'lovchining eshikka urilishi.

Yukning tushib ketishi: Transport vositasidan yukning tushib ketishi va boshqa transport vositalariga yoki piyodalarga zarar yetkazishi. Bu, ayniqsa, yukni noto'g'ri mahkamlash yoki ortiqcha yuklash natijasida yuzaga keladi.

Yo'lovchining yiqilishi: Transport vositasining harakati paytida yo'lovchining ichkarida yiqilishi. Bu ko'pincha keskin tormozlash, burilishlar yoki transport vositasining tevlanishi natijasida sodir bo'ladi.

Transport vositasining yonishi: Texnik nosozliklar (masalan, elektr simlaridagi qisqa tutashuv) yoki to'qnashuv natijasida transport vositasining yonib ketishi.

Transport vositasining suvga tushib ketishi: Ko'prikdan, qirg'oqdan yoki suv to'plangan chuqurlikdan transport vositasining suvga tushib ketishi.

YTHlarning kelib chiqish sabablari: Chuqur tahlil

YTHlar odatda bir nechta omillarning birgalikdagi ta'siri natijasida yuzaga keladi. Ularni chuqur tahlil qilish YTHlarning oldini olish strategiyalarini ishlab chiqishda muhimdir.

1. Inson omili (haydovchi va piyoda xatolari)

Bu YTHlarning eng katta qismiga sabab bo'luvchi omildir.

Tezlikni oshirish: Ruxsat etilgan tezlikdan oshirish yoki yo'l sharoitlariga mos kelmaydigan tezlikda harakatlanish. Bu tormoz masofasini uzaytiradi va haydovchining vaziyatga munosabat bildirish vaqtini kamaytiradi.

Yo'l harakati qoidalarini buzish: Svetoforning qizil chirog'iga o'tish, yo'l bermaslik, noto'g'ri quvib o'tish, yo'l belgilariga e'tibor bermaslik, burilish qoidalarini buzish.

Spirтли ichimlik yoki giyohvand moddalar ta'sirida transport vositasini boshqarish: Bu haydovchining reaksiya tezligini, diqqatini va boshqaruv qobiliyatini keskin pasaytiradi.

Uyquchanlik, charchoq: Uzoq yo'l bosib o'tish yoki etarli uyqu olmaslik natijasida haydovchining diqqati pasayadi va mikro-uyqu holatlari yuzaga kelishi mumkin.

Diqqatsizlik, chalg'ish: Mobil telefon (qo'ng'iroq qilish, SMS yozish, ijtimoiy tarmoqlarni ko'rish), radio, navigatsiya tizimlari, yo'lovchilar bilan suhbat, ovqatlanish yoki boshqa harakatlar haydovchining diqqatini yo'ldan chalg'itadi.

Tajribasizlik, haydovchilik mahoratining yetishmasligi: Ayniqsa, yosh haydovchilar yoki yangi boshlovchilar murakkab yo'l sharoitlarida to'g'ri qaror qabul qila olmasligi mumkin.

Agressiv haydash: Keskin manevrlar, boshqa haydovchilarga nisbatan hurmatsizlik, yo'lga chiqib ketish.

Piyodalarning yo'l harakati qoidalarini buzishi: Belgilanmagan joydan o'tish, yo'lga to'satdan chiqib ketish, qorong'uda aks ettiruvchi elementlarsiz harakatlanish, spirtli ichimlik ta'sirida bo'lish.

2. Texnik omil (transport vositasining nosozliklari)

Transport vositasining texnik holati YTHlarning kelib chiqishida muhim rol o'ynaydi.

Tormoz tizimining nosozligi: Tormoz suyuqligining sizib chiqishi, tormoz kolodkalarining eskirishi, ABS tizimining ishlamasligi.

Rul boshqaruvi tizimining nosozligi: Rulda lyuftning paydo bo'lishi, gidravlik kuchaytirgichning ishlamasligi.

Shinalarning eskirishi yoki noto'g'ri bosimi: Eskirgan shinalar yo'l bilan yomon aloqada bo'ladi, noto'g'ri bosim esa shinalarning tez qizib ketishiga va yorilishiga olib kelishi mumkin.

Yoritish moslamalarining nosozligi: Faralarning ishlamasligi, yomon yoritishi yoki noto'g'ri sozlanishi qorong'uda ko'rinishni cheklaydi.

Dvigatel yoki boshqa muhim tizimlardagi nosozliklar: Dvigatelning to'satdan o'chib qolishi, transmissiyadagi muammolar.

Xavfsizlik tizimlarining ishlamasligi: Xavfsizlik yostiqchalari, xavfsizlik kamarlari mexanizmlarining nosozligi.

3. Yo'l va atrof-muhit omillari

Yo'l infratuzilmasi va ob-havo sharoitlari ham YTHlarning sababchisi bo'lishi mumkin.

Yo'l qoplamasining sifatsizligi: Chuqurlar, yoriqlar, notekisliklar, yo'l chetidagi xavfli to'siqlar.

Sirpanchiq yo'llar: Muz, qor, yomg'ir, loy, qum, yog'och barglari kabi omillar shinalarning yo'l bilan aloqasini keskin kamaytiradi.

Yomon ko'rinish: Tuman, kuchli yomg'ir, qor, chang bo'ronlari, qorong'ulik, yomon yoritish, quyoshning ko'zni qamashtirishi.

Yo'l belgilari va chiziqlarining yetishmasligi yoki yomon holati: Haydovchilarni noto'g'ri yo'naltirishi yoki chalkashtirishi mumkin.

Piyodalar yo'laklari va o'tish joylarining yetishmasligi: Piyodalarni yo'lning qatnov qismida harakatlanishga majbur qiladi.

Yo'l qurilishidagi kamchiliklar: O'tkir burilishlar, yomon loyihalashtirilgan chorrahalar, ko'rinishni cheklovchi joylar.

Atmosfera hodisalari: Kuchli shamol, do'l, chaqmoq.

YTHlarning oqibatlari: Keng qamrovli tahlil

1. Inson omilini yaxshilash

Qat'iy huquqiy nazorat va jazo tizimi: Yo'l harakati qoidalarini buzganlik uchun jazolarni kuchaytirish, spirtli ichimlik va giyohvand moddalar ta'sirida boshqarishga qarshi kurashni kuchaytirish.

Haydovchilik ta'limini takomillashtirish: Haydovchilik maktablarida sifatli ta'lim berish, amaliy ko'nikmalarni oshirish, xavfli vaziyatlarda harakatlanishni o'rgatish. Yangi haydovchilar uchun sinov muddatlarini joriy etish.

Jamoatchilikni xabardor qilish kampaniyalari: Ommaviy axborot vositalari orqali YTHlarning xavfi, xavfsiz haydash va piyodalik madaniyati haqida doimiy targ'ibot ishlarini olib borish.

Aqlli haydovchi yordam tizimlari (ADAS): Avtomobillarga avtomatik tormozlash, yo'l chizig'ini nazorat qilish, ko'r zona monitoringi kabi tizimlarni o'rnatishni rag'batlantirish.

Chalg'ituvchi omillarga qarshi kurash: Haydash paytida mobil telefondan foydalanishni taqiqlovchi qonunlarni kuchaytirish, avtomobil ichidagi navigatsiya va media tizimlarini haydovchining diqqatini chalg'itmaydigan qilib loyihalash.

Piyodalar va velosipedchilarning xavfsizligini oshirish: Piyodalar uchun aks ettiruvchi elementlardan foydalanishni targ'ib qilish, velosipedchilarga kaskalar va himoya vositalaridan foydalanishni majburiy qilish.

2. Transport vositalarining xavfsizligini oshirish

Muntazam texnik ko'riklar: Transport vositalarining texnik holatini muntazam ravishda tekshirish tizimini takomillashtirish va unga rioya etilishini nazorat qilish.

Avtomobil xavfsizligi standartlarini kuchaytirish: Avtomobil ishlab chiqaruvchilardan xavfsizlik standartlariga qat'iy rioya etishni talab qilish, yangi avtomobillarda passiv (xavfsizlik yostiqchalari, mustahkam kuzov) va faol (ABS, ESP, tortish nazorati) xavfsizlik tizimlarining majburiy bo'lishini ta'minlash.

Shina nazorati: Shinalarning sifatini, bosimini va eskirish darajasini muntazam tekshirishni targ'ib qilish.

Avtonom boshqaruv tizimlari (AVS): Kelajakda avtonom transport vositalarining keng tarqalishi inson xatolarini kamaytirish orqali YTHlar sonini sezilarli darajada qisqartirishi kutilmoqda.

3. Yo'l infratuzilmasini yaxshilash

Xavfsiz yo'l loyihalash: Yo'llarni loyihalashda xavfsizlik auditlarini o'tkazish, xavfli joylarni (o'tkir burilishlar, ko'rinish cheklangan joylar) qayta qurish.

Yo'l qoplamasining sifatini oshirish: Yo'l qoplamasini muntazam ta'mirlash va sifatini oshirish, sirpanchiqlikka qarshi materiallardan foydalanish.

Yo'l belgilari va chiziqlarining aniqligi: Yo'l belgilari, chiziqlar va yoritish tizimlarining xalqaro standartlarga mos kelishini ta'minlash, ularni muntazam yangilash.

Piyodalar va velosipedchilar uchun infratuzilma: Piyodalar yo'laklari, yer osti/usti o'tish joylari, velosiped yo'laklari va maxsus svetoforlarni qurish.

Aqlli transport tizimlari (ITS): Tirbandliklarni boshqarish, avariya haqida ogohlantirish, tezlikni nazorat qilish va yo'l harakatini optimallashtirish uchun texnologik yechimlarni joriy etish.

Xavfsizlik to'siqlari: Xavfli joylarda (masalan, jarliklar, suv havzalari, qarama-qarshi yo'nalishlar orasida) xavfsizlik to'siqlarini o'rnatish.

Yoritish tizimlarini takomillashtirish: Ayniqsa, chorralarda, piyodalar o'tish joylarida va aholi punktlarida yo'llarni etarli darajada yoritish.

Xulosa

Yo'l-transport hodisalari zamonaviy jamiyatning eng jiddiy muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. Ularning turlarini, kelib chiqish sabablarini va oqibatlarini chuqur tushunish ushbu hodisalarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Maqolada YTHlarning asosiy turlari (to'qnashuvlar, ag'darilishlar, piyodalarni urib yuborish va boshqalar) ularning xarakterli xususiyatlari, sabablari va oqibatlari bilan birga batafsil tahlil qilindi. Inson omili, texnik nosozliklar va yo'l sharoitlari YTHlarning asosiy sabablari ekanligi yana bir bor ta'kidlandi.

YTHlar sonini kamaytirish uchun haydovchilar va piyodalarning yo'l harakati qoidalariga rioya etish madaniyatini oshirish, transport vositalarining texnik xavfsizligini ta'minlash va yo'l infratuzilmasini doimiy ravishda yaxshilashga qaratilgan kompleks choralar zarur. Bu choralar hukumat darajasida huquqiy tartibga solish, ta'lim va targ'ibot ishlarini olib borish, zamonaviy texnologiyalarni (masalan, aqlli transport tizimlari, avtonom boshqaruv) joriy etish, shuningdek, har bir yo'l harakati ishtirokchisining shaxsiy mas'uliyatini oshirishni talab qiladi. Faqatgina shunday yondashuv orqali yo'llarimizni barcha uchun xavfsizroq qilishimiz va YTHlar keltirib chiqaradigan insoniy va iqtisodiy yo'qotishlarni sezilarli darajada kamaytirishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Yo'l harakati xavfsizligi to'g'risida"gi Qonuni. (2013).
2. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST). *Global status report on road safety*. (So'nggi nashrlar).
3. Ross, A., & Taylor, M. (2010). *Traffic Accident Investigation Manual*. CRC Press.

4. National Highway Traffic Safety Administration (NHTSA). *Traffic Safety Facts*. (Turli yillar).
5. Pochayev, V. I. (2008). *Bezopasnost dorojnogo dvijeniya*. KolosS.
6. Transport va yo'l xo'jaligi sohasidagi me'yoriy hujjatlar va standartlar. (O'zbekiston Respublikasi).
7. International Journal of Crashworthiness. (Turli sonlar).
8. European Commission. (Turli hisobotlar va yo'l harakati xavfsizligi bo'yicha nashrlar).
9. Federal Highway Administration (FHWA). *Highway Safety Improvement Program Manual*. (So'nggi nashrlar).
10. World Bank. *Road Safety Management: A Manual for Practitioners*. (2014).